

Μνήμων

Τόμ. 14 (1992)

ΓΕΝΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΤΟΥ ΜΑΡΜΑΡΙΟΥ

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΤΣΑΛΙΑΓΚΟΥ

doi: [10.12681/mnimon.503](https://doi.org/10.12681/mnimon.503)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΤΣΑΛΙΑΓΚΟΥ Α. (1992). ΓΕΝΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΤΟΥ ΜΑΡΜΑΡΙΟΥ. *Μνήμων*, 14, 286–290. <https://doi.org/10.12681/mnimon.503>

Ο Όμιλος εργάστηκε με τακτικές εβδομαδιαίες συναντήσεις μετά το σχολείο και η συμμετοχή σ' αυτόν ήταν εθελοντική. Αρχικά ανοίχτηκε ένας ευρύς κύκλος θεμάτων και αναζητήθηκαν στοιχεία γύρω από αυτά: τις συγκοινωνίες —θαλάσσιες ή οδικές— και την εξέλιξή τους, την αλιεία και τα εργαλεία της, τη δημιουργία του λιμανιού, την ύδρευση και την ηλεκτροδότηση, την εμφάνιση του τουρισμού και των ξενοδοχείων, την εξέλιξη του πληθυσμού, κ.ά. Στη συνέχεια εντοπίστηκαν τα θέματα για τα οποία υπήρχαν πιο συγκροτημένες πηγές και αφιερωθήκαμε σε αυτά: το παλιό αρχείο του Δημοτικού Σχολείου (Μαθητολόγια), το αρχείο της Κοινότητας Μαρμαρίου (με τα Μητρώα Αρρένων και τα Δημοτολόγια του προηγούμενου αιώνα) και τέλος αρχειακό υλικό της Ηλεκτρικής Εταιρείας Μαρμαρίου (1955-1961).

Η εμπειρία αποδείχτηκε και ευχάριστη και ωφέλιμη. Έδειξε ότι η δουλειά παιδιών, ακόμη και ηλικίας Γυμνασίου, με αρχειακό υλικό είναι δυνατή και ιδιαίτερα γοητευτική γι' αυτά. Έδειξε επίσης ότι η εθελοντική, συλλογική και εξωσχολική εκπαιδευτική δραστηριότητα μπορεί να δώσει πολλούς και καλούς καρπούς καλλιεργώντας στην πράξη όσα πολύ δύσκολα προσφέρει το Σχολείο, την ομαδική δουλειά, το κριτικό πνεύμα και την υπευθυνότητα.

Η επεξεργασία των στοιχείων που περιέχουν τα κείμενα είναι έργο και των υπόλοιπων παιδιών που συμμετείχαν στον Όμιλο: της Κυριακής Γρίκα, της Νάνσυς Κανατά, του Γιώργου Παπαγιαννάκη από τη Β' τάξη, της Χρυσούλας Αλούκου και της Γεωργίας Σιάγκα από την Γ' τάξη.

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΤΣΑΛΙΑΓΚΟΥ

ΓΕΝΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΤΟΥ ΜΑΡΜΑΡΙΟΥ

Όσο ξέρουμε, το θέμα αυτό δεν έχει ως τώρα μελετηθεί, δεν βρήκαμε δηλαδή καμιά σχετική δημοσίευση.

Για το Μαρμάρι και την ιστορία του ελάχιστα πράγματα είναι γνωστά. Όπου ψάξαμε για να βρούμε αναφορές σ' αυτό, μία και μόνο συγκεκριμένη ιστορική πληροφορία παρουσιάζεται, περί του Ναού του Μαρμαρίου. Απόλλωνος, στον Στράβωνα. Δεν εμφανίζονται στοιχεία για τις επόμενες ιστορικές περιόδους: ούτε για τη βυζαντινή, ούτε για τη Φραγκοκρατία, ούτε για την Τουρκοκρατία. Σημαίνει άραγε αυτό ότι το Μαρμάρι ως οικισμός είχε εξαφα-

νιστεί; Αυτό δεν το ξέρουμε. Ελπίζουμε ότι κάποτε η έρευνα θα προχωρήσει ώστε να έχουμε σαφή εικόνα για το τι μεσολάβησε. Εμείς θελήσαμε να καταλάβουμε πώς αναπτύχθηκε ο οικισμός στον οποίο τώρα κατοικούμε, και πώς πήρε τη σημερινή του μορφή. Προσανατολίσαμε λοιπόν της έρευνές μας στην περίοδο μετά τη δημιουργία του κράτους και προσπαθήσαμε να συγκεντρώσουμε τα στοιχεία που θα μας επιτρέψουν να διαμορφώσουμε μια εικόνα για την εξέλιξη του Μαρμαρίου.

Ως προς τη διοικητική εξέλιξη τα πράγματα ήταν εύκολα. Η διοίκηση του Ελληνικού Κράτους κατά περιοχές ήταν οργανωμένη σε δήμους, οι οποίοι περιείχαν μια ομάδα οικισμών και ο σημαντικότερος σε πληθυσμό και θέση ήταν η έδρα του Δήμου. Στην περιοχή μας αρχικά υπήρχε ένας Δήμος, ο Δήμος Καρυστίων που περιελάμβανε όλα τα χωριά από τους Στουπαίους και το Μαρμάρι ως και τα χωριά του Καβοντόρου.

Από τις απογραφές των ετών 1848-1875, διαπιστώνουμε ότι ο πληθυσμός του Δήμου Καρυστίων, που ήταν ήδη ιδιαίτερα εκτεταμένος δήμος, σχεδόν πολλαπλασιάστηκε στο διάστημα αυτό, φτάνοντας τους 10.000 κατοίκους. Αυτό ανάγκασε το Δήμο Καρυστίων να χωριστεί σε δύο δήμους το 1875: α) το Δήμο Καρυστίων με τα χωριά του κάμπου της Καρύστου και του Καβοντόρου, και β) το Δήμο Μαρμαρίου που περιελάμβανε τα χωριά Κατσαρόνι, Αλέξι, Ασκούσι, Άγιος Δημήτριος, Βαρελαίοι, Βατίσι, Θύμη, Καραίοι, Μαμαλιά, Μαρμάρι, Στουπαίοι, Μπεζάνοι, Γαλάνα, Φρυγάνι, Μελισσώνα, Πόθι, Χεροδύναμον, Γιαννίτσι, Πλαγιά, Μπογιάτι, Φυγιάς, Τσεφταλίτι, Πεταλίοι νήσοι και Πεταλίοι Πέρα. Το Κατσαρόνι ήταν η έδρα του νέου Δήμου και είχε 284 κατοίκους. Το 1889 όμως ο πληθυσμός του Μαρμαρίου γίνεται 361 και του Κατσαρονίου 241. Παρατηρούμε μια αλματώδη αύξηση στον αριθμό κατοίκων του Μαρμαρίου. Το ίδιο συμβαίνει και στην απογραφή της επόμενης δεκαετίας, το 1896 (Μαρμάρι 368, Κατσαρόνι 282). Εξαιτίας αυτής της απότομης αύξησης το 1903 γίνεται η μεταφορά της έδρας από το Κατσαρόνι στο Μαρμάρι.

Το 1912 αλλάζει η διοικητική διαίρεση και εισάγεται ο θεσμός των κοινοτήτων που ισχύει και ως σήμερα. Έτσι δημιουργείται η κοινότητα Μαρμαρίου όπου συμπεριλαμβάνει εκτός από το Μαρμάρι τέσσερις οικισμούς, το Κακογκιώνι, το Φυγιά, τους Πεταλιούς και το Λυκόρεμα.

Αυτό που μας δυσκόλεψε περισσότερο ήταν η ανίχνευση της δημογραφικής εξέλιξης. Σχετικές δημοσιεύσεις δεν υπήρχαν γι' αυτό στραφήκαμε στο Αρχείο της Κοινότητας. Η κατάσταση του ήταν άθλια. Όχι απλώς δεν υπήρχε κατάλογος του αρχείου, αλλά το μόνο που βρήκαμε ήταν κάτι ξεχασμένα, καταστραμμένα, παραπεταμένα, παλιά βιβλία-υπολείμματα. Ωστόσο, κάποια στοιχεία σώζονταν και υποχρεωτικά σ' αυτά βασιστήκαμε.

Η πρώτη μας απορία ήταν αν πράγματι το Μαρμάρι υπήρχε όχι μόνο ως

απλό τοπωνύμιο αλλά ως οικισμός στα χρόνια της επανάστασης και της δημιουργίας του Κράτους.

Αυτό που γνωρίζουμε είναι ότι στα 1836 το Μαρμάρι συμπεριλαμβάνεται στο Φ.Ε.Κ. —στο φύλλο Εφημερίδας της Κυβέρνησης— παράρτημα 80 με ημερομηνία 20 Δεκεμβρίου 1836. Στο φύλλο αυτό δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά από το επίσημο Κράτος, ο πίνακας των Διοικήσεων και Υποδιοικήσεων κατά Δήμους και οικισμούς. Μέσα σ' αυτούς είναι ο Δήμος Καρυστίων με 29 οικισμούς. Μέσα σ' αυτούς τους οικισμούς είναι και το Μαρμάρι. Άρα ένας οικισμός στα 1836 υπάρχει. Τι σημαίνει όμως αυτό για το μέγεθος και το παρελθόν του χωριού δεν στάθηκε εύκολο να μάθουμε. Στις δημοσιευμένες απογραφές στο έργο του Χουλιαράκη αναφέρονται έως το 1879 μόνο οι συνολικοί πληθυσμοί των Δήμων και όχι οι αναλυτικοί πληθυσμοί των οικισμών. Συνεπώς για τις χρονιές 1833-1879 δεν γνωρίζουμε το μέγεθος του πληθυσμού. Μόνη μας πηγή γι' αυτά τα χρόνια είναι το «Μητρώο Αρρένων του Δήμου Μαρμαρίου το καταρτισθέν εν έτει 1879» που βρήκαμε στα γραφεία της Κοινότητας και περιλαμβάνει τις γεννήσεις αρρένων των ετών 1839-1879. Από το μητρώο φαίνεται ότι ο αριθμός των γεννήσεων αυξάνεται αφού τις δεκαετίες

1840-1850 γεννήθηκαν 4 αγόρια
1850-1860 γεννήθηκαν 7 αγόρια
1860-1870 γεννήθηκαν 14 αγόρια
1870-1880 γεννήθηκαν 17 αγόρια

Σύμφωνα με τα στοιχεία αυτά, διαπιστώνουμε ότι στον οικισμό του Μαρμαρίου σε διάστημα 40 χρόνων έγιναν μόλις 42 γεννήσεις αρρένων, δηλαδή σχεδόν 1 αγόρι το χρόνο. Βέβαια φάνηκε επίσης ότι υπήρχε και μια αύξηση, αφού στην πρώτη δεκαετία είχαμε 4 γεννήσεις και στην τέταρτη 17. Αυτό μας κάνει να σκεφτούμε ότι στην πρώτη δεκαετία του Κράτους, το Μαρμάρι πρέπει να ήταν ένας πάρα πολύ μικρός οικισμός. Από το 1879 και μετά έχουμε τα στοιχεία των απογραφών. Στην πρώτη χρονιά, το 1879, το Μαρμάρι εμφανίζεται να έχει 147 κατοίκους. Δέκα χρόνια αργότερα, το 1889, παρατηρείται μια θεαματική αύξηση των κατοίκων από 147 σε 361, δηλαδή πάνω από 139%. Ο αριθμός κατοίκων τα επόμενα χρόνια σταθεροποιείται. Το 1907 ξεπερνά τους 500 κατοίκους (αύξηση 52%). Ο πληθυσμός του Μαρμαρίου φτάνει τους 1000 κατοίκους το 1951 (αύξηση 87%). Παρατηρείται, λοιπόν, αρχικά μια θεαματική και στη συνέχεια μια σταθερή αύξηση. Την ίδια περίοδο διαπιστώνεται μια γενική αύξηση πληθυσμού της χώρας. Χαρακτηριστικό είναι ότι ανάμεσα στα άλλα ελαττώνεται η παιδική θνησιμότητα — κάτι που και εμείς διαπιστώσαμε γιατί πολύ συχνά στα παλιά μαθητολόγια του δημοτικού βρίσκαμε τη λέξη «απεβίωσε» — και μεγαλώνει επίσης η διάρκεια ζωής των ανθρώπων (δημοτολόγιο).

Δεύτερον, ενισχύονται πληθυσμιακά τα παραθαλάσσια μέρη εις βάρος των ορεινών περιοχών, γιατί εκεί οι άνθρωποι δεν είχαν πολλές ασχολίες, πράγμα που εξηγεί την αύξηση πληθυσμού του Μαρμαρίου. Υπάρχει όμως και ένα άλλο ιδιαίτερο στοιχείο: το φαινόμενο της μετεγκατάστασης ψαράδων από την Ανατολική Πελοπόννησο στα παράλια του Νότιου Ευβοϊκού. Αυτό είναι γενικά γνωστό και αναφέρεται και σε εργασία του Τ. Ζάππα. Δεν έχει ερευνηθεί όμως το θέμα έτσι ώστε να ξέρουμε με ακρίβεια πότε και με ποιο ρυθμό συμβαίνουν αυτές οι μετακινήσεις.

Σύμφωνα με τον Ζάππα, οι μετακινήσεις αρχίζουν πριν το 1900. Μερικοί ψαράδες ερχόντουσαν και έμεναν μόνο ένα χρόνο, άλλοι ένα εξάμηνο και άλλοι εγκαθίσταντο οριστικά. Στο Μαρμάρι οι πρώτοι εποικιστές που εμφανίζονται πριν το 1900 είναι οι χταποδάδες Ιωάννης και Γεώργιος Σιδέρης, οι Άγγελος και Λάζαρος Σακελλαρίου, και ο Γεώργιος Καραλής· όλοι αυτοί από την Ερμιόνη. Ακολουθούν οι πιο κάτω τρατάρηδες και ψαροπουλητάδες από τα Βάτικα: Τσιριγωτάκης, Παυλάκης, Μπαχτής, Δαμιανάκης, Βατίστας, Καρατζής, Διακάκης, Πισάνος και Βαρβαρέσος. Από τις Σπέτσες ο Φουρτιώτης και από το Κρανίδι ο Σαλαμούρης. Ελέγχοντας όμως όλα τα επώνυμα από το Μητρώο Αρρένων διαπιστώσαμε ότι μερικά εμφανίζονται πολύ νωρίτερα απ' ό,τι ο Ζάππας αναφέρει στο «Αλιευτικό Χρονικό του Ευβοϊκού». Ένα από αυτά τα επώνυμα είναι το Διακάκης.

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Μητρώου Αρρένων οι παλαιότερες οικογένειες που γνωρίζουμε ότι ήταν εγκατεστημένες εκεί είναι οι: Δόξας, Ελευθερίου, Μπαλούρης, και Ντάσιος. Ανακεφαλαιώνοντας, η εικόνα της εξέλιξης του Μαρμαρίου σύμφωνα με τα στοιχεία που βρήκαμε έχει ως εξής: έως τα 1880 ήταν ένα μικρό χωριό χωρίς ιδιαίτερη θέση στην περιοχή. Η ανάπτυξή του σε μεγαλύτερο κέντρο γίνεται το διάστημα 1880 έως 1907, όπου πια είναι το διοικητικό κέντρο της περιοχής και το μεγαλύτερο ως προς τον πληθυσμό χωριό.

Τέλος θα θέλαμε να σας δώσουμε μια εικόνα των κυρίων απασχολήσεων των κατοίκων του Μαρμαρίου. Τα στοιχεία τα παίρνουμε από τα μαθητολόγια του Δημοτικού Σχολείου 1900-1940 και από τα δημοτολόγια του 1896 του Δήμου Μαρμαρίου.

Διαπιστώσαμε δύο πράγματα ότι: α) όπως ήταν αναμενόμενο για το μεγαλύτερο διάστημα η απασχόληση που κυριαρχεί είναι η αγροτική, και β) —και αυτό μας έκανε εντύπωση— αν και το Μαρμάρι είναι ψαρότοπος βλέπουμε ότι στο γύρισμα του αιώνα ακόμη λίγοι άνθρωποι ασχολούνται με την αλιεία.

Από τα στοιχεία του Δημοτολογίου του 1896 βρίσκουμε μόλις 5 αλιείς. Γενικά η απασχόληση στη θάλασσα στα χρόνια εκείνα είναι πολύ χαμηλή (ποσοστό 12%). Το 1900 από το δείγμα του Μαθητολογίου, οι απασχολούμενοι στη θάλασσα (αλιείς, ναυτικοί, λεμβούχοι, πλοίαρχοι) είναι μόλις 11%.

Από τα στοιχεία μας φαίνεται μια ενδιαφέρουσα αλλαγή από το 1910 και μετά. Συγκεκριμένα το 1910 οι απασχολούμενοι στη θάλασσα φτάνουν το 33%, το 1920 το 24% και το 1930 και 1940 σταθεροποιούνται στο 34%.

Δεν είμαστε σε θέση να ερμηνεύσουμε την αλλαγή αυτή, αλλά πιστεύουμε ότι αξίζει να ερμηνευθεί. Αυτά τα στοιχεία ήταν τα μόνα που μπορέσαμε να βρούμε. Ελπίζουμε κάποτε με διάφορες έρευνες, η ιστορία να μπορέσει να βρει περισσότερες πληροφορίες και να προκύψουν πληρέστερα συμπεράσματα.

ΒΑΣΩ ΤΣΙΜΠΟΥΚΗ

ΤΑ ΜΑΘΗΤΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΜΑΡΜΑΡΙΟΥ ΜΙΑ ΠΡΩΤΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1900-1940

Από τα βασικότερα και επισημότερα βιβλία που κρατά κάθε σχολείο είναι τα Μαθητολόγια. Σ' αυτά καταχωρούνται οι εγγραφές των μαθητών και μπορούν να μας δώσουν πολλές πληροφορίες για τη λειτουργία των σχολείων, όπως και για τις γενιές που πέρασαν. Τα στοιχεία που περιέχουν είναι οι πιο έγκυρες πηγές για να μάθουμε για το μαθητικό πληθυσμό και για τις οικογένειές τους. Συγκεκριμένα από τα Μαθητολόγια μαθαίνουμε το ονοματεπώνυμο και το πατρώνυμο των μαθητών, την ηλικία, τον τόπο γέννησής τους και, τέλος, μαθαίνουμε την τάξη την οποία πηγαίνουν. Για τον πατέρα του μαθητή μπορούμε να μάθουμε και το επάγγελμά του.

Μια από τις πρώτες πληροφορίες είναι ο συνολικός αριθμός των μαθητών και των μαθητριών του σχολείου ανά έτος και η εξέλιξή του μέσα στο χρόνο. Η δεύτερη πληροφορία είναι ότι μπορούμε να δούμε την αναλογία κοριτσιών και αγοριών. Η τρίτη πληροφορία είναι η συνέχιση, η επανάληψη και η διακοπή από τη μια τάξη στην άλλη. Η τέταρτη είναι η ηλικία των μαθητών και των μαθητριών. Η πέμπτη, και τελευταία, τα επαγγέλματα των γονιών των μαθητών, δηλαδή μόνο των πατέρων, που μας δίνουν ενδεικτικά στοιχεία για το ποια επαγγέλματα εμφανίζονται κάθε χρόνο στο Μαρμάρι και ποια επικρατούν.

Για το Δημοτικό Σχολείο του Μαρμαρίου βρίσκουμε ορισμένες πληροφορίες στο Βιβλίο Ιστορίας Σχολείου, που άνοιξε από το διευθυντή του, Γρηγόριο Κέκη, το 1962, αλλά δυστυχώς δεν είχε συνέχεια. Και γι' αυτές τις πλη-